

A második eljövétel

Középkori történet

„Forgolódva forgószeleiben sebesen, / nem hallgat a sólyom a solymászra sem. / A centrum gyöngye: minden szétröpül, / a világ csupa zűr, kívül, belül. / Vérszutykos ár csatangol s mindenütt / megfúl az ártatlanság ünnepé. / A jóknak nincs hite, a gonoszok / intenzitása véres szenvedély. / A kinyilatkoztatás már közel, / már közelít az új Eljövétel...” (W. B. Yeats: A második eljövétel. Nagy László fordítása)

Született 1919-ben, lengyel író. A lengyel emigráns irodalom egyik legjelentősebb alakja. *Más világ* című regényében szovjet lágerélményeiről számol be. Írásai nagy részét filozófiai-kultúr-történeli esszék, illetve esszéisztikus elbeszélések alkotják. Benedetto Croce vejeként Olaszországban telepedett le, külső szerkesztője volt a párizsi *Kultura* című emigráns lapnak, 1989 óta Lengyelországban, elsősorban a *Znak* kiadónál jelennek meg írásai.

1. Járványok, az emberi élet törekenysége. A reggel csontjaikat nyújtóztató emberek nem tudták, nem jön-e értük este a sírásó, aki az első tüzet gyújtotta egy véletlen áldozat háza küszöbén, eképp jelölve meg a földdarabot, ahol a Halál járt. A városokban és falvakban füst úszott alacsonyan, s a processzusok gyászdalai és esdeklő fohásza, a Vész felégett ösvényeinek hamujával behintett fejek, a kórusban elhangzó, nyilvános gyónások, az oltár lábához helyezett csecsemők mindennapos jelenségnek számítottak több, a veszedelem által érintett helységben. Elég volt a lopakodó Sötétség Hercegének legkisebb jelét felfedezni egy ártatlan leányszemben; a félelem és kétségbeesés szította kegyetlenség akkoriban nem ismert határokat. Az együgyű elmék, akik nem voltak hozzászokva, hogy az életet a halál egyedül lehetséges mércéjével mérjék, pánikba estek a mulandóság és esetlegesség ily örült diadala láttán. A halhatatlanság zsigeri éhe együtt járt a meggyőződéssel, hogy Isten azért vezette szakadék szélére hű nyáját, hogy haragvó ujjával megbélyegezze pásztorainak restségét és aluszékonyságát. Sokan az aszkézisban kerestek menedéket.

1260. május 4-én Perugia utcáin vezeklők menete haladt végig, fejükön fekete zsákokkal. *Disciplinantinak* nevezték őket, a bűnbánat szükségességét pedig egy jámbor remete, Raniero Fasani barát sugallta nekik. A levegőben vészterhes napok előszelét lehetett érezni: az az év volt ez, amely a calabriai apát, Giovacchino jövendölése szerint megnyitja a Szentlélek harmadik, utolsó korszakát.

Lassan haladtak, a világtól való elzárkózásuk jeleként csuklyával letakarva, csupasz lábukkal lépésről lépésre tapogatva a megvetett földet. *Laudákat* énekeltek, állati vonyításhoz hasonló hangon kiáltottak Isteni Könyörület után, átkozták az élet és a földi szerelem műveit, vesszőzték egymást, égi büntetések özönét és bosszút hirdettek, félelemtől remegő kezüket vakon nyújtották a menet élén vitt feszületek és képek felé, kampókkal szurkálták, szaggatták saját testüket, csoportokba gyűltek és egy helyben fo-

rogtak a téboly és rémület tánca közben. Az olyannyira vágyott Lélek Királyságára szegezték tekintetüket, s ébresztették az Úr Szenvedésének emlékét. Kilépvén a városkapun példájukkal elszakították az embereket az eke mellől, egyre nagyobb és nagyobb pusztaságot hagyva maguk után, ahogyan nőtt a seregük. Látták őket a magas Perugiából, imbolygó fáklyáik fényét az esti látóhatáron: az örök világosság keresése közben leereszkedett rájuk a sötétség. Az első nagyobb keresztúton, akár a feldarabolt kígyó, szétkúsztak a világ négy tája felé, amely aszalódott és repedezett, a megváltás harmatától érintetlenül. Néhány hónap alatt feltűntek Róma, Arezzo, Bologna utcáin, Veneto, Emilia, Liguria, Piemont országútjain, mindenütt újabb és újabb élőket találva a menetelés során kivetett holtak helyébe; néhány év alatt lépteik visszhangja áttörte az Alpok torlaszát, s követőkre leltek Németországban, Csehországban, Lengyelországban. Bárhol hangoztak fel lépteik, az álszent Ellenség nyomában voltak. Bárhol csendült fel hangjuk, a Sátántól óvott.

Közben valóban nem aludt a Sötétség Hercege. A kétségbeesés, tanácstalanság és félelem megnyitották szívüket az aszkézisnek, ám vele együtt elmaradhatatlan társának, az örvény kísértésének is. A nap és óra bizonytalansága vétkekre és bűnökre hajtott. A máglyától és hamvasztástól megmenekült testek lázban égtek, bűnös láng emésztette őket. A kezek kapva kaptak a feledés és mámor ígéréteivel színültig telt korszok után. Az asszonyokat megszállta az ördög, kiáltozva kiszaladtak a házból, s az utolsó rongyig megszagatták magukat. Az éjszaka mélyében orgyilkos kést fentek, mérget főztek, árulást terveltek. Az élet merő kapálózás volt a csapdában. Soha ilyen élesen nem mutatkozott meg az ember eredendő nyomorúsága, mely összefonódott örök és örökkön kielégületlen vágyódásával az angyalok közé.

2. Noha Orvietót mindaddig nem sújtotta Isten Ostora, IV. Orbán jól tudta, hogy oda is elér a vihar szele; még ha ez idő tájt nem is villámlik s mennydörög. A Palazzo Vescovile ablakából, ahol lakott, volt alkalma nemegyszer látni a függöny résén át a tömeget, mely izgatottan hullámozott a téren, akár a vad fű, melyet ide-oda csapkod a súlyos esőfelhők közeledtét hírül adó szél; látta, amint lopva a Palota erkélye felé tekingetnek, mintha valami jelre várnának; nem kevésbé lopva összesűgnak. Miközben *sedes gestatoriáján*, a kereszt áldását kétfelé hintve átúszott a fejek erdeje fölött valamelyik templomba — a Santa Maria Priscába, a San Lorenzo de Arariba, a San Domenicóba, a San Francescóba vagy a San Giovenaléba — nem tudott szabadulni az érzéstől, hogy a görnyedt háta túlságosan hevesen és türelmetlenül hajlonganak, akár a sötétülő égbolt első remegésekor borzoló tengerhullámok.

Kerülte a San Andreát, elhessegetve magától és másoktól is elődjé emlékét, aki erről a szószékről hirdette meg fél évszázaddal

korábban a Negyedik Keresztsháborút. Mit is kínálhatott ő a csodák eleven vizére szomjas szájaknak, a tekinteteknek, melyekben ott fénylett a kielégítetlen hit roppant csillagaként a közelben leselkedő rémtől való félelem? Szívesebben emlékezett arra a borzalmas kirohanásra, melyet a Negyedik Keresztsháború kezdeményezője még mint Lotario Diacono írt a *De Miseria Humanae Conditionis*ban: „Mit mondok a szerencsétlenekről, akik nemzedékek óta kínok között pusztulnak el? Akiket szíjjal agyonvernek, karddal darabokra szabdalnak, megégetnek, megköveznek, összekarmolnak, felakasztanak, tigrisekkel széttépnek, skorpióval korbácsolnak, megkötöznek, istránggal ütnek, verembe taszítanak, böjttel gyötörnek, hegyről lehajítanak, megfojtanak, megnyúznak, vonszolnak, szétfűrészelnek, megtaposnak. Akinek halál, annak halál; akinek kés, annak kés; akinek éhség, annak éhség; akinek verem, annak verem. Mit mondok a kegyetlen ítéletre, a kegyetlen büntetésre, a szomorú látványra: mit mondok a felfalt égi madaraknak, földi állatoknak és tengeri halaknak. Jaj nektek, ezerszer jaj nektek, fájdalmas anyák, akik ily szerencsétlen fiakat hoztatok világra!”

Éjjelente álmatlanságban szenvedett. Mindössze hatvanhárom éves kora ellenére úgy vélte, ez annak jele, hogy a Mindenható hamarosan a trónusához szólítja. Míg hiába imádkozott magában az álom jótéteményeiért, négy párnára dűtve a fejét, félig ülő helyzetben a köhögés enyhítése végett, hol a baldachin brokát tejetét bámulta maga fölött az ágy melletti falmélyedésben égő gyertya fényénél, hol a szemközti csúcsíves ablak kristálylapjai körül felhígult homályt. Az alvó városon éjjeliőrök léptei kopogtak végig. Lentről, az orvietói domb körül szűk körben elhelyezkedő táborok felől néha kutyaugatást vagy szagot kiáltozást lehetett hallani. Az életnek ezek a hangjai különös, keserű vigaszt nyújtottak.

A bölcsesség annak felismerésében rejlett, hogy nincs lényeges különbség a parton támadt hit és a kiszáradt meder között. Tőle viszont azt várták, hogy uralkodásával bizonyítsa, méltó felkentje Annak, aki a testét adta a világ életéért. A halál valódi lélekhalász volt, ám a halál egyszersmind éhséget váltott ki belőlük, mely a reményt kétségbeeséssé, a szeretetet gyűlöletté, a higgadtságot örületté, az alázatot erőszakká változtatta. Ahol ilyen közeli szomszédságba kerültek egymással az ellenséges elemek, csak az újra megszaporított, csodálatos kenyér tudta jóllakatni az éhezőket.

Az álmatlanságtól egész teste remegett. A gondolatok véletlenszerű körözgetése, az emlékezet vagy képzelet színterei körüli céltalan keringés közben végül rendszerint elért egy pontig, ahol, akár a kimerült vándor, inkább belecsúszott az egyszeriben a lába előtt nyíló szakadékba, mintsem elaludt. Ilyenkor két-három óra múlva felébredt, s tudta, semmilyen imádság nem ismételheti

meg ezt; kénytelen volt várni, amíg a domború kristálylemezeken felragyogtak a nappali fény első sugarai.

Hajnal előtt, lerövidítendő a kényszerű virrasztás utolsó óráit, néha lement a Palazzo Vescovile mögötti kertbe. A nappal kezdetben lustán ébredezett, miután a Nap még láthatatlan ujjai kibontották az éjszaka pólyájából, amikor viszont elkövetkezett a hajnal pillanata, hirtelen olyan erővel tört ki a világosság, amilyen ereje csak kialvásakor, az alkonyat kapujában van ismét. Arra emlékeztetett a Teremtő, a Természetet híva tanúként, hogy sehol sem arat olyan elsőprő győzelmet a fény, mint az éjszaka és nappal határán. Amerre a szem ellát, mindenütt a füst fehér kosborai virágoztak a táborok sátrai fölött. Az utakon mozgás támadt. A sárgászöld Umbria hajnalban aranyozástól csillogó karral ölelte át Orvietót.

3. 1263 júliusának egyik utolsó hajnalán fekete foltot pillantott meg a bolsenai úton, mely Orvieto felé közeledve gyorsan dagadt. Növekvő láрма kísérte, mely hol csaholásra, hol hadi készülődésre emlékeztetett. Minél közelebb értek, annál világosabban látszott a tömeg, amely gyűrűbe fogott valamit vagy valakit. A menet élén lévők háttal haladtak, mintha egy pillanatra sem akarnák levenni szemüket a zsákmányról. Innen is, onnan is újabb és újabb emberek csatlakoztak a tömeghez; néhányan, akiket letaszítottak az útról, négykézláb másztak vissza az árokból.

Amikor a menet kis híján a Palota kertjének vonalába ért, a figyelő szempár végre megpillantott egy szakadt csuhájú fiatalembert, akit ócsároltak, köpködtek, ide-oda rángattak, ütlegekkel taszigáltak előre; ő mezítláb, verejtékezve, lehajtott fővel ment, miközben a csuklójára csomózott kötéllel húzták, vagy inkább vonszolták.

Az új bolsenai herceg volt. Kétségek gyötörték, amint azt óvatlanul beismerte, vajon Krisztus a testével is jelen van-e az Eucharishtiában. Hétnapos éhpellengésre ítélték, majd pedig, amennyiben kibírná a rá mért büntetést, s nem adná vissza eretnekséggel vádolt lelkét az Úrnak, életfogytiglani száműzésre. Ott lógott egy vasketreben Orvieto legmagasabb tornyának, a Torre del Páának a csúcsán.

4. A torony negyvenhat méter magas, négyszögletes építmény volt. Kisszámú, kizárólag a csigalépcső megvilágítására szolgáló ablaknyílásával úgy festett, mint egy csupasz kivégző-karó. A feléig börtönkamrák voltak benne azok számára, akik már sohasem pillantják meg Isten napját. Csúcsán egy fedett erkély futott végig, innen lógatták le hosszú, vastag vaskampón a hatszögletű ketrecet.

Az Orvieto fölé magasodó torony mindenhol magához vonzotta a lakosok tekintetét. Nappal úgy meredezett, mint a város eleven testébe vert cövek. Éjjel kő csontváznak tűnt, s a

csöndben néha felmorajlott benne, akár egy kihalófélben lévő méhkasban, a rabok nyögése.

A torony lábánál lévő kör alakú térségen össze-összeverődtek a járókelők, valahányszor újból használták a pellengért. Megegett, hogy a nyilvános megszegyenítés tárgya azokra az angyalszobrokra emlékeztette a fejüket felszegező báméskodókat, amelyeket a templomok boltívei alá akasztanak az építők: a torony magassága és a térség szűk volta miatt lentről úgy látszott, mintha a ketrecben álló rab mögött, miközben széttárt karja felfeszül a rácsra, nem lenne más, csak a végtelen ég. De még ez sem csitította a növekvő felháborodást. Ellenkezőleg — a maradék szájalmat is kiölte az emberekből, hogy az elítélt hasonlítani merészelt valamely égi küldöttre, hogy akaratlanul is kifigurázta és nevetségessé tette az angyalokat. A fenyegető öklök úgy döfködtek a levegőt, akár a lándzsák.

A Nap volt a bolsenai eretnek egyetlen hóhéra, az emberek már nem érhatték el. Kezdetben a ketrec fapadlóján gubbasztott, homlokát a térdére támasztotta, karját összekulcsolta a feje fölött. Két teljes napot töltött ebben a helyzetben, érzéketlenül túrva a forró umbriai július korbácsütéseit; ha nem látszott volna testének görcsös feszülése, azt lehetett volna hinni, hogy meghalt — még akkor sem mozdult, amikor a pellengér öre időnként megbökte egy nádszállal, amelyen nedves rongyokat adott le neki az erkélyről, hogy benedvesíthesse az ajkát. A csalódott tömeg hol megritkult, hol ismét összesűrűsödött, türelmetlenül várva azt, ami a legnagyobb élvezetet jelenti a kegyetlenkedésben: a másik szenvedésének és megalázottságának csupasz látványát. Odafönn csak a fonálon függő, hatalmas pók látszott, amely nem tudta, vagy nem akarta kiszívni áldozatát.

Az elítélt csak második nap estefelé eszmélt fel a mozdulatlan-ságból. Anélkül, hogy felállt vagy lenézett volna, előrehajolt, és térdre esett. Az egyik arcát összetett tenyere éléhez érintve imádkozott. A vöröslő alkony vésője élesen körvonalazta alakját. Így, az egyre hangosabb szitkok és kiáltások közepette terítette be a sötétség irgalmas fekete palástja. A néhány fáklya, amit hoztak, már nem téphette szét a leplet, holdtalan éjszaka volt.

A másnap újra összegyűlt tömeg már megizlelhetette várakozásának első gyümölcsét. Dél felé járt, amikor a ketrec rángatózni kezdett, s a lent állók megpillantották a rabot, amint görcsösen belekapaszkodik a rongyot tartó nádszállba. Ajkát a nedves vászonba mélyesztve szaporán lihegett, mint akit görcs ráz. Majd eleresztette a rongyot, és visszaült ugyanabba a helyzetbe, amiben eddig volt. Ám a nézők figyelmét nem kerülte el továbbra is görcsös, nyeldekléshez hasonló lélegzése.

Az utolsó előtti napon kora délután, mikor csak néhány koldus szunyókált a Pápa Tornya tövében, üvöltés reszkettette meg a holt órát. A felriadt koldusok ijedten ugrottak fel a fal mellől. Az

álomtól és hőségtől félig még kábán először azt hitték, csak a képzelet játéka a nagyokat lendülő ketrec s a rémesen rángatózó fogoly; hogy álom varázsolta eléjük a látványt, amire a falnál kéregetve maguk is vártak, mint annak bizonyítékára, hogy van valaki a világon, aki számára még az ő sorsuk is irigylésre méltónak tűnhet.

A bolsenai eretnek végre megérezte nyakán a Nap láthatatlan hurkát.

A torkából kiszakadó hang inkább emlékeztetett háborodott nevetésre, mint üvöltésre. Ő maga is úgy viselkedett, mintha a felebarátai által kitervelt kínok elleni ötnapos küzdelem elvette volna az eszét: körberohangált a ketrecben, szökdécselés közben majom-mozdulatokkal elkapta a rácsot, majd középre állt, kezével betakarta fedetlen fejét, és káromolta a közönyös eget; a következő pillanatban a padlóra csúszott, s erős vérzésével mit sem törődve veszett dühvel csapdosta homlokát a deszkához. Mi más lehetett most — vértől mocskos arccal, örült tánca, nevetésbe hajló kétségbeesett üvöltése közben —, mint az ördög képmása, aki végre kénytelen volt levetni az álarcot? Szétfoszlott az ingerlő angyali illúzió, amit a Pápa Tornyának csúcsán lógó pellengér kölcsönzött áldozatának. Már csak az hiányzott, hogy a háborodott szájából lángnyelvek kússzanak elő, ugráló lába pedig szikrát szórjon.

Am a látványosság utolsó jelenetére összekürtölt tömeg ahelyett, hogy hangosan, cseppenként ízlelgette volna a várt pillanatot, némán és habozva állt. Egyszeriben a kor minden rejtett félelme ott tükröződött, akár egy görbe tükörben, az eget és az embereket fenyegető ördögi bolond képében. Nem tartott sokáig. Amikor a ketrec foglya elvágódott, mint akit villám sújtott, s többé nem kelt fel, a tömeg felocsúdott a könnyörület pillanatnyi zavarából: követelték a tetemét, hogy széttépjék, s a kutyáknak vessék.

5. A felhasogatott gerendákból tíz méter magas máglyát építettek, a ketrecből kiszedett holttestet pedig a merőleges tengely csúcsához kötözték. Mikor a láng csak a kerget és az elítélt rongyait nyaldosta, a füst fekete és alacsony volt, összetaposott tollbokrétaként folyton a földre szállt. A tömeget megcsapta a forróság első fuvallata, a szemet maró füst, s félkörben a térség szélére húzódtott.

Végül tüzet fogott a fa. Mindenünnen lángok törtek elő. A rózsaszínű nyelvek kergetőztek és összefonódtak, koronával övezve a máglya tetején álló karót a hozzákötözött tetemmel. A füst hófehér juhprém oszlopa magasabbra emelkedett, mint a Torre del Papát koszorúzó erkély, majd szertefoszlott, száz meg száz elszáradt sziromként. Olyan sűrű volt, hogy teljesen betakarta az elítéltet. Alig kétszer vagy háromszor látták a tűzben hosszú testét, lángnyelvekkel körülfont fejét.

Úgy tűnt, a forró nap utolsó pillanatai még inkább felszították a máglya tüzét. Száraz ropogással, gyorsan égtek a gerendák, s ha nem szorosan, belső üreg nélkül rakják, néhány perc alatt összeomlott volna az égő torony — túl magas volt ahhoz, hogy sokáig egyensúlyban maradjon. Most viszont tömör vörös tömbbé változott, melyet csak itt-ott éreztek rések. Az átégett kötél szét-pattant, s a holttest fejjel a máglya tetejére zuhant. Rövidesen szinte olvadni kezdett a legfelső réteg parázsán.

Aki megpróbált volna olvasni a nézők arcából attól kezdve, hogy a bolsenai eretnek tetemét kiszedték a ketrecből, addig a pillanatig, amikor a karóról a máglyára zuhant és elmerült a lángokban, az az emberi szenvedélyek zavaros rajzát látta volna. Szerették volna széttépni és a kutyáknak vetni, s csak az örök vasgyűrűje tarthatta a tömeget kellő távolságban. A máglya építése közben minden egyes gerendával nőtt a gyűlölet: a harag irányította kezek legszívesebben felemelték volna az égbolttig nyúló fatornyot — hogy Isten jobban lássa az Áldozatot. Mégis, amikor a magasban kúszó láng felszökkent, és fekete szalagokkal fonta körül a máglyát, az emberek nemcsak a füsttől és hőségtől hőkölték hátra, de a saját művük láttán is. A máglya törekeny, erőtlen bűbáj volt a sors titokzatos fenyegetésével szemben, ami a szívüket nyomta. Az égetett egyszerűen közel került az égetőhöz, hisz kin ne futott volna végig legalább egyszer a kétely démona? Az élet csörlőjéhez közös láncsal odaszegezett gályarabok a gyengébbet kínozták, aki káromlással az ajkán elbukott, s bukásával közelebb tudta hozni a *Dies irae*-t. Évszázadok óta ez volt a világ folyása, de senki se tudta, kinek a kebléből szakad ki a hitetlenség újabb kiáltása. Lángok leselkedtek minden botlásra, s fényük nem annyira egyetlen szerencsétlen halálára, mint inkább az egész emberi balsorsra vetült. S a lent állók között, utolsó ördögűzéséként, felcsendült a kórus, mely a kegyelem és menekvés iránti könyörgést egybekapcsolta a fáklyává változott test fölötti gyászénekekkel.

Először halkán, siránkozva énekeltek, a vékony női hangok jobban hallatszottak a férfihangoknál. A szavak értelmetlenek voltak, összefüggéstelenek, egymásnak ütköztek, kergették, kerülgettek egymást. De a tónus egyértelmű volt — mindvégig a könyörgés és szánalom hangjai ismétlődtek benne. Aki messziről hallja, soha nem jön rá, hogy ezt az éneket máglyaropogás kíséri.

Csak mikor a holttest a máglyára zuhant, alakult át az ének — formátlan, vészterhes üvöltéssé. A tömeg meglódult, mintha megint át akarná törni az őrláncot, nem félve sem a forróságtól, sem az immár tomboló lángoktól. Mit akarhattak attól, aki még halott és gyászos bábuként is megszűnt létezni, aki mindenki szeme láttára változott egy marék hamuvá?

Késő éjszakáig a járókelők sokszor megkerülték a parázsló gerendákat, melyek kérge hol kihunyt, hol ismét felizzott a sötétben, kés alakú szikrákat szórva a Pápa Tornya felé. Néhányan

megálltak, s úgy tettek, mintha a bolsenai eretnek hamvait fűrkésznék a parazsak között. Nem maradt utána semmi, csak egy szabad szemmel észrevehetetlen vas könnyecsepp — aprócska golyóvá olvadt keresztje.

Hajnalban az éjjeliőrök odatereltek egy csapat koldust, takarítónak el a hamut. A kába Orvieto fölött egy időre fehér porfelhő szállt fel; a reggeli szél talán elsodort belőle egy keveset a Palazzo Vescovile kertjébe, s behintette vele a magányos öregember szemét, aki egy fa alatt, a padon, az umbriai erőd tövében mozdulatlanul nézte a nappal ébredését.

6. Eltelt néhány nap. Vasárnap délután lovasok tűntek fel a völgybe vezető úton. Felfelé kapaszkodtak, sarkantyúikat csatakos lovaikba vágva, a meg-megrántott kantárral valósággal szétszakítva a lovak pofáját. Sugárzott róluk, hogy fontos hírt hoznak. A síkságon az első ló megbotlott, térdre esett, s noha gazdája nagyot rántott rajta, a ló az oldalára fordult, és kivetette a nyeregből. A többiek tovább vágattak. Aki kirepült a nyeregből, felugrott, és kiáltozva rohanni kezdett; újságolta a hírt, de a kiáltozásból csak két szót lehetett érteni: „csoda” és „Bolsena”. A pápai őrség sietve nyitotta ki a Palota kapuját a jövevények előtt. Az újra bezáruló kapun át még hallani lehetett patkóik visszhangját a Palota udvarán. Aztán csönd lett, még a póruljárt lovas is elhallgatott, akit futás közben feltartóztatott és elnyelt a tömeg. Minden szem az ablakra szegeződött, melynek függönyrésében néha felvillant IV. Orbán feje.

A küldöncöket a fogadóterembe vezették. Ott sokáig várakoztak, amíg a szemközti falban kinyílt az ajtó. Orbán bevánszorgott, nehézkesen vonszolva súlyos testét. Maltraga, Orvieto püspöke, a könyökénél fogva támogatta.

Amikor végre leült a terem sarkában lévő emelvényre, és jelt adott, hogy lépjenek közelebb, egy pillanatra megfélemedtek a neki járó tiszteletről: hirtelen megindultak a trón felé, egymásnak ütköztek, lépteik hangosan kopogtak a kőpadlón, mindaddig fogva tartott szavaik lázasan kiröppentek belőlük, mint a félig megfulladt madarak. Csak a trónszőnyegen eszméltek fel, mintha lépteik egyszeriben elhaló visszhangja eszükbe juttatta volna, hogy rövidesen közvetlen közlőre néznek valakinek az arcába. És Maltraga feddő tekintete nélkül is térdre borultak, kezüket összekulcsolva a hasukon, fejüket a mellükre hajtván.

Orbán szunyókált, közben pedig úgy tett, mintha hallgatná őket. Szemét behunyta, keze erőtlenül lógott a karfán, telt, kissé puffadt arca pedig a figyelem legkisebb jelét sem mutatta. Ugyanakkor valahányszor félbeszakították egymást vagy vitába bocsátkoztak a részleteket illetően, valahányszor felemelték a hangjukat, újra és újra megfélemedkezve arról, hogy Őszentsége előtt állnak, észrevétlenül a karfához szorította az ujját, s kissé megemelte a szemhéját: színtelen szemében ilyenkor látni lehetett a türelmetlen

kifejezést, amellyel a halálos betegek, akiknek utolsó gondolatai már másfele kalandoznak, felszólítják a tolakodó világot, vessen véget az értelmetlen hűhónak.

— Isten tudja, hogy ez az igazság — mondta halkán, miután végighallgatta őket. — Én viszont, az Ő földi helytartója, megtiltom nektek, hogy kihirdessétek.

A tömeggel körülvelt téren befejezte elbeszélését a küldönc, aki leesett a lováról, és már nem tudott eljutni a Palota kapujához.

Az egybegyűltek hallgatták, anélkül, hogy kérdésekkel szakították volna félbe, noha amit mondott, zavaros és nehezen érthető volt.

Egy mindenki előtt ismeretlen, külföldi pap útban Róma felé megállt Bolsenában. Hajnalban lement Szent Krisztina kriptájához, hogy misét mondjon a Quattro Colonnának nevezett oltár előtt. Az oltár lábánál először elhomályosult a tekintete — hogyne, hiszen nem is olyan régen egy istenkáromló cipője érintette ezeket a lépcsőfokokat, aki lelke mélyén soha nem hitt az Úr Kenyerének titkában. Aztán magához tért, és az oltárhoz lépett. A mise lassan folyt, volt valami különös és várakozásteli a kriptá levegőjében, az Úr habozott, megszólaljon-e a csoda hangján ott, ahol annyszor megsértették. Alig három nappal azelőtt történt az oltár ünnepélyes újraszentelése, akkor viszont Isten megannyi egyházi méltóság, köztük maga a misét celebráló orvietói püspök láttán a hallgatást választotta. Talán gyűrűtlen ujjak közt akart megjelenni? Talán tudatosan választotta Második Eljövetele hírnökeül a szegény, hívő zarándokot, aki hegyeken és tengereken túlról igyekezett az Ő földi városába? Az biztos, hogy a Communio pillanatában a Hostia lapja az Úr Testévé változott az ismeretlen ujjai között, és szivárogni kezdett belőle a vér. A külföldi megremegett, felkiáltott és elájult. Kicipelték a sekrestyébe, és magára hagyták: mindenki szerette volna megcsodálni az oltáron hagyott Corporalét a vércseppekkel, melyek a Megfeszített képmását adták. Sokáig imádkoztak, kegyelemért fohászzkodva az eretnokség szennyezte Bolsenának, menekvésért a pestis és dögvész elől. Amikor eszükbe jutott az, aki vak eszközül szolgált a csodának, már késő volt. A sekrestye üresen tátongott. Futárokat küldtek Róma irányába, emlékezve a külföldi vándor úticéljára. Hiába. Vajon csupán a csoda vak eszköze volt? Nem kellene-e intő jelnek venni az eltűnését?

Orbán! Orbán! — kiáltott valaki, és a többiek ismételték. A mindaddig félenken vagy kelleetlenül kiejtett név felcsattant a tér fölött. Leghangosabban a mesélő, majd a társai közelében éljeneztek. Néhány asszony félrelökte a pápai őrséget, és odatapadt a Palota kapujához. Egy szerzetes elkiáltotta magát: *Secundus Adventus!*, és hálaadásra hívott fel a Torre del Papa tövében, a holocaust helyén, amely meghozta csodás gyümölcsét. Újabb lovasokat toboroztak az ismeretlen felkutatására, s rövidesen hatalmas

csapat vágatott lefelé az orvietói dombról, s a lenti keresztúton három stafétára oszlott. Kiáltásokkal zörgetve a Palota elfüggönyözött ablakain, újra meg újra Orbánt követelték.

7. Mozdulatlanul ült, lábát mereven támasztva a zsámolyra, s a rózsafüzér fekete klárisait morzsolgatva nézte a falon függő nagy feszületet. Már régen nem hallott a Palota falai alatt ilyen hangokat, már régen úgy vélte — mióta beletörődött a lakhelyére néma szemrehányással és várakozással tekintő tömeg látványába, mely oly makacsul hajlongott előtte a tereken és utcákon, mintha egy láthatatlan kéz görbítene kemény nyakukat —, nincs más hátra, mint hogy távozzon, s bízjon abban, hogy az Úr majd nagyobb könyörületet mutat utódja iránt. A jámbor és hívő kiáltások, melyekben visszaáramlott hozzá a megtagadott vagy kihűlt szeretet, nem melengették meg a szívét. Álmatlanságtól szikkadt agyában, mely meddő volt, mint az azt kiszipolyozó éjszakák, folyton a *De Miseria Humanae Conditionis* szavai visszhangoztak; feszületre meredő szeme előtt — talán a szemhéjában érzett, ezernyi tűhöz hasonló fájdalomtól? — felvörösölt, akár egy máglya visszfényében, a kereszthez szegezett sovány, meztelen test, mely egyszeriben hasonlítani kezdett a Bolse-nától Orvietóig kötélén hurcolt testhez: „a kegyetlen ítéletre, a kegyetlen büntetésre, a szomorú látványra”; rózsafüzéren körbejáró, vértelen hideg ujjai, megbizonyosodván az útról, melyen az isteni ítélet s az emberi sors halad, lassan megmerevedtek: „jaj nektek, ezerszer jaj nektek, fájdalmas anyák, akik ily szerencsétlen fiakat hoztatok világra!”. Miért tiltotta meg ösztönszerűen, hogy kihirdessék a szent hírt? Csak arra emlékezett, hogy egy idegen, valahonnét mégis ismerős hang szólalt meg helyette: „Isten tudja, hogy ez az igazság. Én viszont, az Ő földi helytartója, megtiltom nektek, hogy kihirdessétek.” S rögtön utána egy másik: „Isten tudja, hogy ez az igazság?”.

Orbán! Orbán! — a kiáltások a téren egyre halkultak. Miért ne élhetné át ugyanazt a pillanatot, ami III. Incének adatott a San Andrea szószékén? Miért ne érezhetné, amint ő testesíti meg, benne tisztelik a Szent Hitet? Közben tekintete a feszületről az ablakra siklott, s ráeszmélt, hogy már bealkonyult. Felállt, odament a falba vágott ablakmélyedéshez, ledől az ív alatti kőpárkányra, és elhúzta a függönyt. A téren alig néhány martalóc ögyelgett. A tér fölött viszont telihold fénylett, égboltra akasztott Hostia.

Éjjel végre sikerült egy rövid időre elaludnia. Két álma olyan sebesen követte egymást, hogy nehezen lehetett különválasztani őket.

Bolsenából menetben vezették hozzá az ismeretlen zarándokot. A menet harangzúgás közben közeledett Orvietóhoz, ő pedig ahelyett, hogy arany tiarában és fehér hermelinben elébe sietett volna a városkapuhoz, reszketve és magányosan állt szokott helyén a Püspöki Palota kertjében. Látta, miközben ő maga rejtve maradt — sokszínű zászlók, csupasz kardok, meredő lándzsák és

ékszerektől csillogó monstranciák erdejében —, hogy a fiatal-ember jobb keze két ujjá között, magasan a feje fölött tartja a Hold tiszta, fehér korongját. Arca a hit fényében ragyogott. Hirte- len eltorzult a félelemtől, és Orbán felismerte a bolsenai eretneket. Megváltozott minden, ahogyan csak az álomban szokott. A zász- lók bűnbánó leplekbe burkolóztak, a monstranciák kialudtak, a kardok és lándzsák lehanyatlottak, s élükkel és hegyükkel meg- érintették a sebesült testet, mely lassan haladt a meg-megránduló kötél ütemére, felemelt, üres kézzel. Noha érezte, álmodik, elkiál- totta magát, hogy irgalmat tanúsítson a szerencsétlen iránt. Senki sem hallotta a kiáltását. Senki, csak az elítélt: szemében most nyo- ma sem volt a félelemnek, vértelen ajkai pedig nagy nehezen egyetlen szót suttogtak. Orbán felébredt, kétszer hangosan elismé- telte a szót, s úgy érezte, ezzel elvitt összeszorított öklében egy darabka földet a sötétség túlpartjáról. A Hold már sápadtan fény- lett a kékes égbolton.

Reggel Bolsenába küldte Maltragát.

8. Maltraga három napot töltött Bolsenában. A negyediken fu- tárt menesztett Orvietóba, és jelentette, hogy jön, és hozza a cso- dálatos Corporalét. A Hostiát nem találják, amiképp azt sem, aki- nek a kezében eleredt az Úr Vére.

Orbán gyalog indult útnak, hogy találkozzon vele. Fölötte bal- dachint vittek, mely az augusztusi Naptól védte. Mögötte halad- tak a püspökök, a két Angyali Doktor, a nép. A városból a dom- bot körülvevő síkságra vezető kanyargós út sokáig úgy hömpöly- gött, mint egy megáradt hegyi patak.

A két menet, a lovas és a gyalogos, a Rivo Claro partján talál- kozott.

Maltraga leszállt a lováról, és a hídra lépett, maga elé tartva a kibontott Corporalét. A folyó másik partján Orbán letérdelt: kezét imára kulcsolta, fejét lehajtotta, nem emelte föl a tekintetét, elme- rült a közeledő léptek zajában. Még akkor sem remegett meg, amikor Maltraga olyan közel állt meg mellette, hogy a kezét ki- nyújtva megérintette volna a palástja szegélyét. A réten beállott csöndben az alatt csobogó víz eleven testként siklott a köveken: az ezüst kígyó hol egyforma surranással, hol sziklahasadékokban rángatózva, heves csapkodások közepette haladt. Lehetséges volt, hogy így marad időtlen időig, hogy a világ mozdulatlan- ná me- revedik e képben: hiszen a világ nem volt más, mint a halál és halhatatlanság titka, kard az ember feje fölött, aki minden nyo- morúságát a folyó víz hullámaiban, a homokóra pergő szemeiben látja.

Végül aztán kénytelen volt erőt venni magán, s felpillantani. A vérfoltok töviskoronát formáztak a fehér vásznon, szépen, mintha ecsettel festették volna: alatta két hosszabb folt alkotta az állat. És egyetlen mester sem adhatta volna vissza jobban a hiányzó arccal

azt, ami a néma szenvedés tükréként a lenvászonra pecsételődött az ismeretlen zarándok keze nyomán.

Diadalmenetben tértek vissza. Az út túl szűk és kanyargós volt, hogy elférjenek rajta mindazok, akik nem akarták szem előtt téveszteni a csodás ereklyét. A sárgászöld völgy, színültig telve napfényel, remegett a tengernyi embertől. Orbán lassan kaptatót felfelé a baldachin mozgó árnyékában, bámulta a dombtetőn álló házak színes dobozait, a harangtornyot, a védfalak kőcsipkét, a Palota mögötti kert hűvös zöldjét: úgy tűnhetett neki, önmagát látja ott, mintha az álom felcserélte volna két tükör képét.

A Santa Maria előtti téren szószéket állítottak. Azt várták, hogy a hosszú menet végén beszédet mond, de ő csak fellépett a fából ácsolt emelvényre, a fáradságtól elgyötörten egy pillanatra a párkányra könyökölt, majd néhányszor körbefordult a karjai közt kifeszített fehér kendővel. Minden alkalommal kihajolt mögüle, s szóltanul, fakó, megvető vagy csak bágyadt tekintettel nézte a hívők tömegét.

Megesküdtek, hogy nagyobb katedrálist építenek a Corporalénak, mint a Pápa Tornya. Szentsége által fölébe kellett magasodnia mindannak, mit a hit ihlette kéz valaha emelt. Úgy tervezték, hogy nemes kőből épült fekete-fehér falaival, szobrokkal ékes oszlopaival, magasba szökő, gótikus üvegablakaival, rozettáival, arannyal kirakott mozaikjaival, karcsú tornyocskáival, oszlopkoszorúival a mennyei hárfa alakját követi majd, melynek húrjait *Gloriát* éneklő angyalok pengetik.

Egy évvel később, miután Aquinói Szent Tamás segítségével megalapította a Corpus Dominit, Orbán haldoklott Perugiában.

9. Oly kínok közt haldoklott, melyekre nem talált gyógyírt az emberi segítség. Teste felpuffadt, háta a kéthavi fekvéstől kisebesedett, mellét szörnyű fájdalmak szaggatták, s az álom jótéteményeitől megfosztva, a teste fölötti hatalmat elvesztve, vesztére kitisztult tudattal, bár némán és süketen, úgy várta a halált, úgy feszítette szívét a váglyakozás, hogy halványan abban reménykedett, megszakad, mielőtt teljesen elhatalmasodik rajta a betegség. Átkozta az élet ajándékát.

Amikor viszont kinyújtotta a kezét, mintha meg akart volna érinteni valamit az ágy mellett, érezte a lopakodó halált, amelyet nem ismert, és nem láthatott. Ijedten húzta vissza a kezét, összekuporodott, és remegő ajakkal könyörgött támadójának, kímélje ez alkalommal. Néha, mindig éjjel, egy hatalmas fekete állat nehezedett a mellére. Leteperte, s ő képtelen volt moccani. A mozdulatlanlás megízleltette vele a halotti érzéketlenséget, de rettenetes mozdulatlanlás volt ez, mivel vele együtt visszatért az élet a maga teljes intenzitásával. Nem tudott kiáltani, így hát jobb híján a gyertyafényes szoba homályában keresett menedéket hol az egyik, hol a másik szerzetesnél, akik kétoldalt az ágya mellett térdepeltek, s inkább a haldoklóért mondott imával voltak elfoglal-

va, mintsem a haldoklóval. Ez volt a halál? Ez volt a szabadító, aki puha mancsokon érkezik a sötétből — minél rettenetesebb, annál türelmetlenebbül várt, minél homályosabb, annál jelenválóbb, miközben farkaszemet néz vele a könyörület legkisebb szikrája nélkül? Ez volt a küszöb Misztériuma, amely felé bizakodóan tartott a vándor, s az utolsó pillanatban félt keresztüllépni rajta? Így készült az ember, hogy fogadja a beteljesülő ígéretet, s belépjen az örök élet pitvarába? Átkozott, akinek túl sokat áldoztak, nem törődve tökéletlenségével!

Nappal olyan láрма hallatszott a perugiai utcáról, hogy még viasszal tömött beteg fülén is átszűrődött. Ahogy gyengült, egyre gyakrabban hallucinált. Úgy rémlett neki, hogy a *laudákat* éneklő *disciplinantit* hallja. Szemét behunyta, s látta csuklyáikat és fáklyákat, amint lassan úsznak lefelé a dombról a Sátán forró leheletétől kiaszott világ felé, melyet a fekete halál ostora sújtott.

Végül kezdte elveszteni az eszméletét. Először azon a napon történt, amelyen az Újszövetséget kérte. Eléje rakták egy ferde állványon, közvetlenül a feje mellé, amelyet párnával támasztottak alá. Egy szerzetes forgatta a pergamen lapokat, valahányszor a beteg a szeme lehunyásával jelzett. Csak e néma jelből lehetett tudni, hogy valóban olvas, s nem csúszkál tekintetével a szálkás betűkön, nem értvén az általuk alkotott szavakat. A Megfeszítésről szóló fejezetnél aludt el. Amikor felriadt, erőlködve felemelte gyöngye kezét, és megérintett egy verset: „Ezután tudván Jézus, hogy immár minden elvégeztetett, hogy beteljesedjék az írás, monda: Szomjúhozom”. Idegesen megkopogtatta, mint egy csontrudacskával a „Szomjúhozom” szót, mire egy szerzetes kitalálta a gondolatát, és vizet adott neki. De ajkai ahelyett, hogy az edény széléhez tapadtak volna, kétszer elismételték „Szomjúhozom”, a Könyv lapján fekvő keze pedig ökölbe szorult, mintha félt volna elereszteni és elveszteni az egyetlen szót, amelyhez megint, akár csak egy évvel korábban, álmában jutott. Ekkor — miután félrekapta a fejét, állával meglökte az edényt, és magára öntötte a vizet — vesztette el először az eszméletét.

Három napig haldoklott, mindvégig homály és rövid megvilágosodások között lebegve.

Negyedik nap hajnalban szent olajjal kenték be püffedt, már rothadó testét.

Délben egy mélyet sóhajtott, s ez volt utolsó sóhaja.

10. Az ismeretlen zárandokról azt mondják az egyházi iratok, hogy Péternek hívták, Prágából származott, s azért indult útnak az Apostolok sírjához, mert félelem kínozza, hogy elveszti a hitét; valamint, hogy nyomtalanul eltűnt a színről, hasonlóképpen azokhoz, akiket az Úr kiemel a sötétből, majd visszataszít, amint elvégzik, amire a Gondviselés akaratából hívtak.

Bulatus 13. század végi cseh krónikája viszont két másik változatot jegyez fel. Az egyik szerint Pétert, aki a bolsenai csoda

után Rómába érkezvén „felfuvalkodottságában méltóbbnak képzelte magát Orbánnál, hogy Péter Trónjára üljön”, éjjel titokban leszúrták, a holttestét pedig a Tiberisbe dobták. A másik szerint el sem jutott Rómába, hanem Bolsenából visszaindult Prágába; egy Ferrara melletti kolostorban, ahol megszállt, „eszét vesztette, s egy föld alatti cellába falazva végezte életét, miután őrülsége abban nyilvánult meg, hogy a kolostori misék alatt, az Úrfelmutatás vagy Communio aktusát megzavarva szentségtörő módon kiáltozni kezdett: »üres a keze»”. Ezenkívül azzal is gyanúsították, hogy a Sátánnal cimborál, s hogy be van avatva a Fekete Misébe.

A járvány ezt követően még száz évig dühöngött. Mindennap várták hát a Második Eljövételt, közben pedig zsidókat és eretnekeket égettek, akiket azzal vádoltak, hogy meggyalázták és kigúnyolták a Szent Hostiát. Egy ilyen, gyerekkorában hallott történetet festett meg Urbinóban a tizenhét éves Paolo Uccello. *Leggenda dell Ostia profanata* című képsorozatán egy zsidó történetét meséli el, akinek templomból lopott Hostiát adott el egy asszony; a tűzre rakott ostyából vér fröccsent; a zsidót a feleségével és két gyerekével együtt megégették; a szentségtörő asszonyt felakasztották; máig rejtély a sorozat hetedik darabja, amelyen néhány angyal és ördög vitázik az akasztott lelke fölött.

Várták a Második Eljövételt, fohászkodtak az éghez, közben zsidókat és eretnekeket égettek; zsidókat s eretnekeket égettek, közben fohászkodtak az éghez, várva a Második Eljövételt. Az, akire vártak, eljött, amikor a remény utolsó szikrája is kialudt. Föléje hajolt a frissen égetettek hamvainak, s ujjával kétszer beleírt — szomorúan és merengve — egy szót, aztán kitérte a karját, mintha megint keresztrefeszítették volna. A legenda hallgat róla, milyen szó volt az.

HEU, HEU, HEU,
MISERAE MATRES QUAE TAM INFELICES FILIOS
GENUISTIS!

VACUE MANUS
VACUE MANUS
VACUE MANUS

LAUDATUS SIT
IN SAECULA
SAECULORUM
AMEN

(1961)

Körner Gábor fordítása